

8 V pogovoru z Mieke Verloo

Roman Kuhar

Prevod in priredba: Andrej Zavrl

V okviru temeljnega raziskovalnega projekta *Državljanstvo in diskriminacija: interseksijski pristop k raziskovanju družbene izključenosti* je bil 8. aprila 2021 na Filozofski fakulteti organiziran znanstveni seminar z mednarodno udeležbo, na kateri je kot osrednja gostja sodelovala politologinja prof. dr. Mieke Verloo, ena od najvidnejših evropskih raziskovalk na področju interseksionalnosti. Zaradi epidemije covida-19 je seminar potekal virtualno.

Mieke Verloo je profesorica primerjalnih politik in vprašanj neenakosti na Univerzi Radboud na Nizozemskem in raziskovalka na Institut für die Wissenschaften vom Menschen (IWM) na Dunaju. Bila je znanstvena direktorica dveh obširnih evropskih projektov, ki sta se ukvarjala s politikami enakosti (MAGEEQ in QUING), na tem področju je svetovala tako Evropski komisiji kot vrsti nacionalnih vlad, v zadnjem času pa se posveča predvsem analizi napadov na enakost spolov in druge politike enakosti. Njena zadnja knjiga *Varieties of Opposition to Gender Equality in Europe* je izšla leta 2018 pri založbi Routledge. Leta 2015 je prejela nagrado za življenjsko delo (Gender and Politics Career Achievement Award), ki jo podeljuje European Conference on Politics and Gender (ECPG).

V pogovoru z Romanom Kuharjem je razpravljala o svojih izkušnjah preučevanja in praktičnega ukvarjanja z interseksijskim pristopom k diskriminaciji, politikam enakosti in naraščajoči opoziciji proti tovrstnim praksam.

Pozdravljeni in dobrodošli na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Z veseljem vam predstavljam profesorico Mieke Verloo in žal ugotavljam, da se ne moremo srečati na Univerzi v Ljubljani, ampak prek spleta, vendar upam, da bomo imeli v prihodnosti še priložnosti za osebno srečanje.

Mieke, najlepša hvala, ker ste z nami. Res mi je v veliko čast in veselje, da lahko govorim z vami. Današnji dogodek želim organizirati kot razpravo, in to ne vodeno od zgoraj navzdol, zato lahko vsakdo, ki je z nami, postavlja vprašanja, če želi. Vendar naj začnem z zaprtjem držav. Kolikor vas poznam, ste nenehno na poti. Ves čas potujete po Evropi in širše. Zdaj pa to ni mogoče. Kako se spopadate s krizo ob covidu-19 in z zapiranjem držav?

Še vedno nisem srečala nikogar, ki ga kriza zaradi covida ne bi prizadela, in tudi pri meni ni nič drugače. Ne gre toliko za to, da veliko potujem, temveč za to, da moje razmišljanje napreduje le, ko se pogovarjam z drugimi, saj to sproži različne vrste nadaljnega razmišljanja. Različni ljudje imajo različne poglede ali pa izhajajo iz različnih kontekstov in stvari pri njih delujejo drugače. Prav to najbolj pogrešam. Saj veste, tisti priložnostni pogovori ob kopirnem stroju, v kotičku za kavo med odmorom za kosilo, na hodnikih med hojo na sestanek in nazaj s sestanka, med mentorstvom študentom, med razpravami o delu študentk in študentov. Vse to je veliko bolj instrumentalno, če poteka preko Zooma. Mene pa instrumentalne stvari ne zanimajo prav zelo. Obstaja krasen sociološki koncept, ki se mu reče naključno najdeni cilji (*goal serendipity*). Po navadi po naključju izvem marsikaj, tudi praktične stvari, na primer, da je ta in ta objavil novo poročilo. Pogovarjaš se z ljudmi, ki se ukvarjajo s podobnimi, vzporednimi temami, in to pogrešam. Na začetku sem bila približno šest tednov precej depresivna. Tudi na Nizozemskem smo poslušali razprave o starejših, ki so umrli, in namigovali so, da so ti ljudje že tako ali tako imeli svoje življenje, zato njihova smrt ni tako grozna. To me je zelo prizadelo. Nekateri torej menijo, da je mojega življenja že konec, jaz pa se sploh ne strinjam. Sama načrtujem še za prihodnjih 30 let, drugim pa se zdi, da tega ne bi smela. To gotovo vpliva name, vpliva na vse, prav gotovo, toda na različne ljudi vpliva različno. Za mlade, na primer študentke in študente prvega letnika, ki niso mogli spoznati drugih študentov, je negativni učinek drugačen.

Vsi ti ukrepi, ki jih sprejemajo vlade, nakazujejo, da se naše človekove pravice in svoboščine nekako zmanjšujejo. Bi rekli, da je ta pandemija morda tudi priložnost? Za enakost spolov ali vprašanja enakosti na splošno?

Vsaka kriza je lahko priložnost. Če ste optimistični, vedno mislite, da bo ta ali ona kriza privedla do boljšega sodelovanja med evropskimi državami ali do boljšega sodelovanja med političnimi silami, ki skrbijo za socialno pravičnost, ali da bo ljudi spomnila, kdo so njihovi prijatelji, ali da je pomembno biti prijazen. Vse to je res, toda po drugi strani obstajajo oportunistični ljudje, ki jim ni mar za socialno pravičnost ali druge ljudi in ki vidijo le priložnosti za uresničevanje svojih ciljev, ki so precej egoistični. Ali ki vidijo nove priložnosti za korupcijo. Vse to se dogaja hkrati, zato izid nikoli ni že vnaprej določen. Res, to je priložnost, vendar le za tiste, ki jo znajo izkoristiti. Če pogledam nizozemske volitve, ki smo jih imeli pred mesecem dni, to zagotovo ni znak, da se bo zgodilo kaj pozitivnega. No, imamo prvo temnopolto poslanko, ki prihaja iz čudovite majhne stranke, ki je pri vprašanjih socialne pravičnosti zelo radikalna. In to je čudovito. Parlamentu zdaj predseduje lezbijka iz levo-sredinske liberalne stranke, kar je tudi dobro. Pred tem je vodila gejevsko in lezbično organizacijo. Najdete lahko različne stvari, ki so dobre. Mislim pa, da ne zaradi pandemije. Na splošno je naša država še vedno desno usmerjena, pri čemer zelo močno izstopajo tri skrajno desne stranke, ki tudi prevladujejo v medijskih razpravah, saj imajo najskrajnejša stališča.

V uvodu sem omenil, da je intersekcionalnost ena od vaših raziskovalnih tem, in s tem bi rad začel današnjo razpravo. Včeraj ste mi rekli, naj ne citiram vaših starih člankov, ker se ne spomnite več, kaj ste v njih napisali. Naj vas spomnim: pred približno desetimi leti, in mislim, da je to eden od rezultatov projekta QUING, ste zapisali, da na ravni EU ni dokazov, da bi politične prakse vključevale intersekcijski pristop k obravnavi neenakosti. Prav tako trdite, da je pravni okvir EU v tistem času različne neenakosti le sopostavljal, namesto da bi jih razumel v smislu intersekcionalnosti. V Sloveniji smo v manjši raziskavi, in tale pogovor organiziramo v okviru tega projekta, prišli do zelo podobnih ugotovitev. Intersekcionalnost je nekaj, o čemer se govori na univerzah in o čemer se razpravlja kot o analitičnem orodju. Toda ko pogledamo oblikovanje politik in dokumente, se zdi, da intersekcionalnosti ni, vsaj strateško umeščene v te dokumente ne. Morda se tu in tam pojavi, vendar prej naključno kot načrtovano. Ali menite, da je bil ta koncept uspešen pri doseganju ciljev, ki so bili zastavljeni, ko se je pred 30 leti pojavil?

Treba je razlikovati med politično in strukturno intersekcionalnostjo, če hočete videti, kaj se dogaja. Strukturna intersekcionalnost se pojavlja na ravni družb – če se osredotočite na eno dimenzijo neenakosti, ta ne obstaja sama

zase, ampak se križa z drugimi dimenzijami neenakosti, ki jo opredeljujejo. »Opredelevati« je morda najboljša beseda, s katero opišemo, kaj se dogaja. To lahko pomeni, da diskriminacijo okrepijo, lahko pa jo ublažijo – recimo, če je oseba zelo bogata. Če razred prečite s spolom, imajo bogate ženske določene prednosti pred revnimi. Lahko pa se zgodi tudi, da se na križišču teh dveh dimenzij neenakosti zgodi nekaj povsem drugačnega ali posebnega. Na primer, ženske in moški imajo v družbi na splošno enake možnosti, vendar pa za ženske pod določenim pragom revščine to nikakor ne velja. One zaradi izključenosti zelo trpijo. To je torej nekaj, kar se zgodi le kategoriji žensk, ki so na tem specifičnem presečišču. Strukturna interseksionalnost v družbi določa, kaj se zgodi in kakšne bodo posledice.

Poglejmo zdaj na raven politike, gibanj oziroma oblikovanja politik in se ozrimo na delo Kimberlé Crenshaw. Njo je vodila osredotočenost na politično interseksionalnost. To, da se v protirasističnem gibanju ni posvečalo dovolj pozornosti seksizmu. To, da v feminističnem gibanju ni bilo dovolj razumevanja za rasizem in da si je prizadeval za monopoliziranje vse pozornosti okrog tiste neenakosti, okoli katere je bilo gibanje organizirano. Gre za težnjo po zmanjševanju kompleksnosti, kadar želite politično ukrepati ali zahtevati ukrepanje. To sem vedno skušala razumeti – zakaj, kako se to dogaja in kako se lahko temu zoperstavimo? Če bi poznala vse odgovore na to vprašanje, bi ga prenehala proučevati in vam povedala, kako opraviti s tem, in vsi bi lahko nehali razmišljati. Toda to ne gre. Ta težava je še vedno prisotna. Da ne bi postala preveč pesimistična ali cinična, si vedno rečem, da je to povezano s človeškim ustrojem, saj da naši možgani preprosto niso dovolj veliki, da bi dojeli celotno kompleksnost vsega tega. Poleg tega gre vedno za določeno pozicioniranost, zaradi katere na svet gledamo s svojega položaja. Morda včasih tudi z drugih položajev, kadar jih poznamo prek prijateljev ali ljubljenih ali ker smo v nekem kraju živeli. Toda če pogledamo feministična gibanja, jim je bilo po večini težko. Potem ni preprosto prepoznati, da njihov cilj za nekatere skupine morda ni tako pomemben kot zanje. Ni lahko poslušati različnih argumentov, da je pomembno tudi nekaj drugega kot cilj, v katerega zares močno verjameš in ga želiš politično uresničiti. Zato moraš ves čas poudarjati pomen tega, kar zagovarjaš. V tem smislu je razumljivo, da interseksionalnost izgublja. To vidimo, če denimo pogledamo feministično gibanje, če pogledamo njegovo zgodovino, če pogledamo žensko volilno pravico in ukrepe za njeno pridobitev. To gibanje je bilo mnenja, da bi bilo preveč, če bi se zavzemalo tudi za glasove temnopoltih v ZDA. Najprej pridobimo žensko volilno pravico, potem lahko storimo tudi to. Toda če bomo počeli vse naenkrat, ne bomo prišli nikamor, ničesar ne

bomo dosegli. To je argument, ki ima določen smisel. Podobno je z ženskim gibanjem, ki je pogosto zavračalo lezbična vprašanja: »Oh, ampak to je preveč radikalno! Tega ne moremo. Ljudem se bomo zdele čudne. Želimo biti običajni ljudje, ki prosijo za običajne stvari.« Na ravni Evropske unije še vedno obstaja načrt za enakost spolov. Obstaja načrt za enakost LGBT. Obstaja načrt za enakost invalidov. Obstaja načrt za to in ono. Trenutno analiziram najnovejše načrte, da bi ugotovila, kako se lotevajo intersekcijskih vprašanj. Nisem pa posebej optimistična. Če pogledamo največjo gonilno silo na evropski ravni, to je Evropski ženski lobi, je v preteklosti glede intersekcionalnosti ravnal precej pomanjkljivo. Pravzaprav sem takrat, ko se je izraz pojavil v mojem članku iz leta 2006, izvedla usposabljanje za Evropski ženski lobi, ko ga je vodila Myria Vassiliadou, saj se ji je to zdelo pomembno in si je skupaj z drugimi prizadevala za ustanovitev evropske mreže migrantk kot ločene mreže, ki bi lahko sodelovala z ženskim lobijem. Na to intersekcionalnost nismo pozabili, a v razpravah s pripadnicami ženskega lobija se zdi, da je zanje pomembno le to, da je približno polovica sveta žensk, vse druge skupine pa so le manjšine. Toda mi ne govorimo o tem. Oblikovati je treba politiko, ki ljudem zagotavlja enake državljanske pravice in enake možnosti za dobro življenje. Ni pomembno, o koliko ljudeh govorimo. To je še vedno aktualno vprašanje, in mislim tudi, da se v krizah do neke mere pokaže, da refleks hegemonskih skupin večinoma prevlada. Večino cepiv v glavnem testirajo brez upoštevanja razlik med spoloma, brez upoštevanja drugih razlik. Zanemarijo starost in spol, ker je to preveč zapleteno. Vzamejo nekaj ljudi, jih vse zmečejo v skupen koš in iz tega potegnejo sklepe, ki so do neke mere veljavni, do neke mere pa napačni.

V povezavi z institucijami EU in nevladnimi organizacijami, ki ste jih omenili, me zanima, ali menite, da potrebujemo več velikih institucij, ki bi delovale na različnih področjih neenakosti? Ali bi to pripomoglo k intersekcijskemu pristopu? Zdaj imamo, kot pravite, različne organizacije, različne nevladne organizacije. Saj veste, jaz se ukvarjam z raso, vi s spolom, nekdo drug z nečim drugim in med temi skupinami obstaja nekakšno tekmovanje, morda celo za sredstva, in vsi se malo bojijo, če nekdo obravnava temo, ki jo obravnavajo tudi sami. Ali bi pomagale večje, tudi nevladne organizacije? Ali pa to ni rešitev in potrebujemo le več sodelovanja?

Ne vem. Kot veste, nisem začela v politologiji. Začela sem v urbanizmu, misleč, da potrebujem nekaj praktičnega. Ustvarimo lepa mesta in dobro organizirane družbe. Vsi smo sodelovali pri določanju najboljših ciljev za lepo prostorsko

urejeno državo. Vsi ti cilji so bili čudoviti: socialna pravičnost in enakost, človekove pravice, vsi ti čudoviti koncepti so bili prisotni. Objavljen pa je bil tudi neki kratek članek, ki je navajal konkretne probleme in ne abstraktnih ciljev. Morda bi bil to odgovor na vaše vprašanje: poskušajte ustanoviti organizacije, ki bodo pozorne na interseksionalnost. Toda dvomim, da boste našli dovolj ljudi, ki imajo interseksionalnost vgrajeno v možgane, da bi lahko uspešno delovali v takšni organizaciji. Ne bo pomagalo, če boste vključili osebo s feminističnimi pogledi in osebo s protirasističnimi pogledi, saj bosta začeli braniti vsaka svoj kotiček. To pa nima smisla. Potrebujete ljudi, ki so uvideli, da je tisto, kar so mislili, da je feministično vprašanje, morda drugačno vprašanje, če nanj pogledamo skozi protirasistično prizmo. To je povsem drugačen pogled na vse skupaj. Morda bi bilo veliko produktivneje začeti z vprašanji, ki so problem za številne ljudi, kot je na primer aktivno državljanstvo, iz katerega so mnogi še vedno izključeni, ali stanovanjske pravice, iz katerih je še vedno izključenih veliko ljudi. Nato se vprašajmo, kakšno koalicijo lahko sestavite iz ljudi, ki se spoznajo na določene probleme, ki so s tem povezani. Strokovni in državljanski del naj se prepletata. Ugotovite, kakšne so te težave in kako bi jih bilo mogoče ublažiti. Moj najljubši primer prakticiranja interseksionalnosti je iz Walesa. Ne vem pa, ali je bil kdaj izveden v vseh načrtovanih fazah, v katerih naj bi povezali ljudi z znanjem o določeni vrsti izključevanja na določenem področju. Mislim, da je šlo v tem primeru za zdravstveno varstvo. Nato lahko ugotovite, ali lahko oblikujete skupna priporočila o tem, kaj naj se zgodi, oziroma sprejmete odločitve o tem, kaj naj se zgodi. Nekaj takega kot državljanska skupščina, kjer zberete ljudi, za katere veste, da imajo različne poglede na zadevo, in jim omogočite, da poskusijo najti rešitve ter jim omogočite dosti časa. Naj poskušajo sami priti do rešitev. Mislim, da lahko to storite tudi na univerzah.

Kimberlé Crenshaw je vpeljala interseksionalnost, da bi nekako »pobegnili« pred identitetno politiko in več pozornosti namenila strukturnim vprašanjem. Kako uspešen je bil po vašem mnenju ta »pobeg«? Kakšna je prihodnost identitetne politike? Zakaj je identitetna politika nenadoma nekaj tako negativnega?

Na identitetno politiko sem vedno gledala kot na pomanjkljivo različico tega, kar bi se moralo zgoditi. Na Nizozemskem so bili že zelo zgodaj objavljeni članki, ki so ji nasprotovali. Pri mojem predmetu o politiki, oblasti in spolu je bil že od začetka na seznamu literature članek proti identitetni politiki, ki je opozarjal, da se to ne bo dobro končalo. Identitetno usmerjeno razumevanje

intersekcionalnosti je še vedno precej prevladujoče in to mi nikakor ni všeč. Zelo izstopa v organizacijskih vedah, zelo pomembno je v številnih poddisciplinah. In potem preberete še eno raziskavo, ki kaže, da so ljudje na križišču različnih neenakosti. Ja, to drži, toda to že vemo. Tega ni treba ponavljati. Dokazati moramo, zakaj, in poskušati razumeti in analizirati, zakaj imajo te osi neenakosti tako močan vpliv in zakaj vztrajajo, tudi ko se jim politike oziroma politika ali predpisi poskušajo upreti.

Včasih sploh ne veš, kako se odzvati. Gledala sem gospoda Michela, ki je 8. marca zelo ponosno dejal, da Evropska unija ne bo več dopuščala neenakega plačila za ženske in moške, češ da je to nesprejemljivo. Ja, to je bilo že v sedemdesetih, kajne? Od takrat pa je preteklo že več kot petdeset let. Ne gre za to, da je nesprejemljivo. Treba je ugotoviti, zakaj. Če sprejmete zakon, ki določa enako plačilo, zakaj potem nimamo enakih plačil? In zakaj je posledica tega enako plačilo za nekatere ženske, za druge pa ne? Medtem ko nekatere ženske dosežejo stekleni strop in ga prebijejo, je veliko več žensk na trgu dela v negotovem položaju in prejema plače, s katerimi ne morejo preživeti, tudi če delajo za polni delovni čas. Presečišče med razredom in spolom je od sedemdesetih let prejšnjega stoletja postalo še izrazitejše. To je ta intersekcijaska uganka. Vendar ne gre za pravo uganko, saj je vse skupaj povezano s propadom socialne demokracije in tako naprej. Se pa strinjam s feminističnim ciljem razbijanja steklenega stropa. Toda če se osredotočite le na ta cilj, boste zanemarili veliko skupino žensk. S tem boste tudi pokazali, da vam očitno ni mar za ne-ženske, ki so v prav takšnem negotovem položaju. Tako na neki način ne boste uvideli, da je razred pomembnejši kot spol, kadar govorimo o enakem plačilu za enako delo. Na spol se morate osredotočiti empirično in se obenem vprašati, kdaj je pomemben. Kdaj pa je razred pomembnejši in kdo zaradi tega trpi? In kdo so zavezniki, ki vam lahko pomagajo porušiti ta sistem?

O nasprotovanju enakosti spolov bomo govorili v zadnjem delu našega pogovora, vendar naj omenim razprave o intersekcionalnosti in identitetni politiki na ameriških univerzah. Tisti, ki so precej glasni nasprotniki t. i. politične korektnosti, obsojajo intersekcionalnost in trdijo, da gre le za novo modno besedo, ki daje identitetni politiki nov zagon, omogoča nove žrtve in pozicije, ki niso odvisne od tega, kdo ste in kakšne so vaše izkušnje, ampak koliko diskriminiranim identitetam pripadate. Če bi bili zdaj na enem od ameriških kolidžev in bi vam nekdo v občinstvu nasprotoval s temi argumenti, kako bi se odzvali?

Ne bi odgovarjala na tako splošno zastavljeno vprašanje, saj temelji na trditvah, da se nekaj dogaja, sama pa ne bi mogla reči, ali se res. Ali drži, da vse več ljudi zase trdi, da so žrtve? Menim, da veliko tega temelji na trditvah, ki sploh niso utemeljene, zato vedno najprej vprašam, ali lahko natančno poveste, kaj se je zgodilo. Kaj je bilo prepovedano? Veliko nasprotovanja oziroma trditev o pomanjkanju svobode govora namreč temelji na zelo zgrešenih primerih, ki jih navajajo raziskovalci, ki govorijo o temah, na katere se ne spoznajo zares, tak je na primer gospod Jordan Peterson. Kdo na teh kolidžih ni bil zaželen? Mislim, da zato, ker tam ni bil kot strokovnjak. Svoj naziv je uporabil kot pretezo za vstop. Je to svoboda govora? Ne vem. Nimam posebej rada svobode govora, kadar to pomeni, da bogate fundacije pošiljajo strokovnjake, ki pa ne prihajajo zato, da bi imeli strokovna predavanja. Če nekdo temu nasprotuje, pa je to že težava. Potem je to že kultura odpovedi (*cancel culture*) ali kaj podobnega. Vedno bi želela govoriti natančneje. Do svojih zaključkov ne prihajam zelo na hitro in tudi drugi ne bi smeli. Vedno se je treba najprej poglobiti in se vprašati, kaj se je pravzaprav zgodilo. Zakaj te trditve? Ker – kaj pa vemo o ameriških kolidžih? Sama tam nisem poučevala. Da, imela sem kakšno predavanje, vendar včasih isti ljudje nasprotujejo pozitivnim ukrepom, ki zagotavljajo določeno število mest za Afroameričane ali druge kategorije ljudi. Obenem pa zagotavljajo mesta za otroke alumnov. Skoraj vedno. Ali prebivalcev države, če so republikanci. Če torej želite ugovarjati tovrstnim pravilom, jih morate pogledati v celoti in ugotoviti, da gre za skupek privilegijev. Kaj pa v resnici pomenijo? Ali so nadaljevanje privilegija, ki je obstajal že prej? Ali so privilegij, ki naj bi pomagal premagati zapostavljenost? In kako naj potem določimo, kaj od tega je dobro in kaj ni? Zavzela bi se za nekakšno distanco in manj čustev, če želimo napredek v smislu družbene pravičnosti.

Vključevanje načela enakosti spolov je še ena tema, ki ste ji posvetili veliko svojega časa, tako v smislu znanstvenih raziskav kot tudi prakse, saj ste bili svetovalka Evropskega parlamenta in različnih nacionalnih vlad. Kako uspešen je bil po vašem mnenju celoten projekt vključevanja načela enakosti spolov, če se malo ozremo nazaj? Zelo zanimivo se je bilo vrniti k vašim starejšim besedilom. V enem pravite, da je vključevanje načela enakosti spolov v resnici utopičen projekt in da ga je izredno težko implementirati, kar seveda ni razlog, da ga ne bi izvajali ali vsaj poskušali izvajati. Omenjate tudi svojo kolegico Sylvio Walby, ki trdi, da jim je na Švedskem pri oblikovanju politik enakosti spolov uspelo šele, ko je delež žensk v procesih odločanja presegel 40 %. To me seveda pripelje do večnega vprašanja o kvotah in

o tem, ali potrebujemo kvote na vseh področjih javnega življenja. Kakšno je vaše mnenje o tem po vsem, kar ste naredili na področju vključevanja načela enakosti spolov?

Še vedno mislim, da gre za utopičen projekt, za vizijo. V družbi je prisoten seksizem, in sicer že v samem načinu, kako so družbe organizirane. Če na to pogledate intersekcijsko, je v vsem tem tudi rasizem. Če želimo napredovati, moramo to odpraviti. Sistematičnega seksizma, rasizma in homofobije pa v družbi ne morete odpraviti z dodatnim, ločenim stebrom ali projektom. Spremeniti morate celotno družbo. Za to imamo besedo – to je revolucija. Toda ali kdo misli, da se revolucije lahko zgodijo in uresničijo, kar obljublajo? Ne, poleg tega pa pojedjo še svoje otroke. V tem smislu gre za vizijo, vendar je izjemno že to, da se ljudje strinjajo, da je potrebna. To pomeni, da je bila sprejeta diagnoza, da gre za strukturni in sistemski problem. Diagnozo imamo, vendar bi se za dejansko sistematično preoblikovanje morali lotiti vseh področij, na katerih izvajamo politike in sprejemamo odločitve. To pa je tako rekoč nemogoče, se vam ne zdi? Tudi če bi imeli na voljo vsa sredstva na svetu, ali bi lahko to storili na vseh področjih – in to hkrati? Je to mogoče v gospodarstvu? Je mogoče na univerzah? Je mogoče v stanovanjski politiki? Je mogoče pri organizaciji sorodstvenih vezi in seksualnosti? Kaj takega bi bilo preprosto nemogoče. Do določene mere krivim neoliberalizem in tudi sama sem se v določenih okoljih pretvarjala, da je to mogoče storiti v precej krajšem časovnem obdobju, na primer v kakšnih desetih letih. Vedno sem sicer govorila, da je cilj nemogoče doseči v enem letu ali kaj podobnega. Torej, gre za sistematičen seksizem oziroma hegemonijo v odnosih med moškimi in ženskami, ki je del vsake najmanjše podrobnosti organizacije naše družbe. Vse to bi bilo treba razdreti. Za to gre. Ne vemo pa, kje bi bilo najbolje začeti. Najbolje je sicer začeti tam, kjer imate vstopno točko. Pragmatično, bi rekla. Toda pričakovati hitre rezultate je iluzorno in neoliberalizem nam vedno znova zamegljuje pogled. Vsi, ki ste kdaj zaprosili za denar za raziskave, veste, da se morate pretvarjati, da obstaja problem. Za štiri leta boste dobili denar, potem pa boste o tem problemu vedeli vse in ga boste lahko rešili. To pa ne gre tako.

Da, in po štirih letih morate poročati o učinkih svoje raziskave in o tem, kako ste stvari spremenili.

Izhajam iz urbanizma, zato sem bila seznanjena z idejo presoje vplivov na okolje, in v nekem trenutku sem feministični direktorici enote za politiko rekla, da se dela lahko lotimo tudi na tak način. Lahko pripravite oceno vpliva,

ki ga imajo vaše odločitve. Če uvedete novo politiko, jo lahko analizirate in ugotovite, ali bo izboljšala razmerja med spoloma ali ne. Po dolgotrajnem pregovarjanju smo bili pripravljeni na tako analizo. In smo jo izvedli. To je dobra metoda, ki je bila uporabljena že štiriindvajsetkrat. Potem so jo ukinili in tudi že v času njenega obstoja so si nenehno prizadevali, da bi jo ukinili. Ker je preveč moteča. Tisti, ki oblikujejo nov načrt za rekreacijo na prostem ali za ravnanje s kroničnimi bolniki ali kaj podobnega, se nočejo ukvarjati s tem, kako njihovo delo vpliva na odnose med spoloma. In zelo, zelo jim gre na živce, če analizirate njihov načrt in jim poveste, da imajo lep načrt, kako ravnati s kroničnimi bolniki, vendar je ta njihov načrt primeren za zelo malo ljudi. Za mladeniča, ki je po nesreči postal invalid. Ta načrt je torej popolnoma prilagojen tej skupini, vendar je večina kroničnih bolnikov na Nizozemskem žensk, starejših od 55 let. One pa od tega načrta ne bodo imele nobene koristi. Torej je ta načrt slab. Tega seveda nočejo slišati. Ne gre za to, da ne bi imeli metod. Seveda se lahko vedno naučimo še več. Nimamo pa vedno podatkov in zgotovito nimamo vedno politične volje, da bi vse to dejansko uresničili. To niti ni presenetljivo, saj na tak način ne moreš graditi kariere na področju oblikovanja politik in politiki ne morejo predstaviti hitrih rešitev, zmag ali napredka.

Zdaj bi rad prešel k vašemu najnovejšemu interesu – nasprotovanjem enakosti spolov – a preden se lotim tega, samo kratko vprašanje o spolu in spolni nevtralnosti. Zdi se, da obstajata dve nasprotujoči si ideji. Prva govori, naj se znebimo spola, preidemo na spolno nevtralnost in s tem bomo rešili dosti težav. Na drugi strani imamo tiste, ki podpirajo drobljenje spola na vedno nove kategorije, ki podpirajo neke vrste fluidnost. Razmišljam o primeru, ki se pogosto omenja, to je Facebook s številnimi spolnimi kategorijami. Tega sicer nisem raziskoval, morda gre le za moj vtis, vendar se je nekaj časa zdelo, da je bila ideja o »uniseks« kulture precej priljubljena in je nekaj obetala. Zdaj pa imam občutek, da nazadujemo. Ravno prejšnji dan sem izvedel, da imamo dve različni vrsti čokoladnih jajčk Kinder Surprise – za dečke in za deklice. Za dečke vsebujejo igračo, ki jo morajo sestaviti sami. Za deklice je že sestavljena. Ne spomnim se, da bi bil Kinder Surprise v času mojega odrasčanja spolno zaznamovan, vendar se morda motim. Vprašanje se torej nanaša na dilemo, kaj naj s spolom?

To je dobro vprašanje in jaz sem še iz časov, ko tudi Lego še ni bil spolno zaznamovan. Prihajam iz zaostale vasi, kjer Lega ni bilo mogoče niti kupiti. Mislim, da je primer s Kinder Surprise le eden od primerov nenehnega

obeleževanja družbe s spolom. Gre za primer, kako trgi nenehno odkrivajo, da lahko vpeljujejo vedno nove razlike in povečujejo tržne deleže. Sedemdeseta so veljala za uniseks obdobje, v katerem so otroci nosili praktična oblačila. Nisem bog, zato se mi ni treba odločati, ali naj bo vse uniseks ali naj se razlikuje po sto različnih kategorijah. Menim, da smo priča hkratnemu gibanju v smeri stalnega razlikovanja, večinoma na podlagi binarnega spola, in veliko protestom proti temu, da je to tako razširjeno oziroma nesmiselno. Zakaj bi bilo treba razlikovati med majicami za deklice in dečke, če ne eni ne drugi nimajo prsi? Ne bi vedela. In zakaj bi majica morala biti krajša, tesnejša in s krajšimi rokavi, če je za dekleta? Na neki način je to čisto nesmiselno. Toda trg je zelo močna sila v naših družbah in trg želi razlikovanje, ker se to prodaja. Če se ne bi prodajalo, tega ne bi bilo. Tudi trženje razlik je zelo uspešno. Hkrati pa vidimo, da to pomeni tudi, da binarno razumevanje spola postaja vse bolj prevladujoče. Vedno več pa je ljudi, ki menijo, da ne spadajo v te binarne kategorije. Ali sem jaz kdaj spadala v te kategorije? Nikoli. Me to zdaj moti? Ne. Če se bom nekoč odločila, no, bom pač svojevrstna ženska. Ali to lahko stori vsakdo? V načelu da. Pa je težko? Da. Ali vas bodo ljudje zasmehovali in dvomili o vašem ravnanju? Da.

Me pa bolj skrbi nekaj drugega, in sicer da se spol, namesto da bi bil nekaj, kar je vseprisotno v družbah in kar najdemo na ravni identitete, vedenja, struktur, organizacij in simbolov, spreminja v nekaj, za kar se zdi, da predstavlja spolno identiteto. In da je spolna identiteta povezana zgolj s tem, ali se ujema s spolom, ki vam je bil pripisan ob rojstvu. Saj ne, da to ne more biti problem, ampak pomeni, da s spolom zaznamovano vedenje ni več stvar debate. Spolno zaznamovano vedenje pa je velik problem, tudi v razpravah o spolni identiteti. Spolni simboli so velik problem in imajo resne posledice – kot je ta neumni Kinder Surprise. Kaj pomeni, da dekleta ne smejo ničesar zgraditi sama? Razen verjetno, če pečejo piškote ali kaj podobnega. Ali pa lahko kupijo le že vnaprej pripravljene piškotke? Zato me skrbi, da se razumevanje spola zožuje le na spolno identiteto, saj to močno otežuje razpravo o s spolom zaznamovanih odnosih.

Načeloma se strinjam s tem, da se vsakdo opredeli tako, kot čuti. O tem lahko zavzamete dve feministični stališči. Če imate posebno besedo za medicinsko sestro in zdravstvenika, boste to razliko ves čas poudarjali. Bolje je imeti nevtralno besedo, ki velja za oba. Nizozemščina, recimo, je takšen jezik, ki je nejasno specifičen, vendar ga v resnici ne potrebujemo. Če pogledam svoje španske in francoske kolege in kolegice, pa pravijo, da je potrebna posebna oblika, saj je iz nje jasno razvidno, da so lahko tudi ženske ministrice, recimo *madame la*

ministre v Franciji. Obe stališči lahko prispevata k reprodukciji neenakih odnosov in si prizadevata za njihovo odpravo. Enako je s pojmom nebinarnost. Kaže, da obstaja več kot le binarni sistem, kar je zelo, zelo dobro. Prav tako pa lahko pomeni, da če nisi nebinaren, si klasična, ženstvena ženska z rožnatimi in pastelnimi barvami, kar je seveda slabo, saj si želimo, da bi bila tudi kategorija žensk bolj heterogena. Mislim, da te besede ne bodo rešile problema.

Kljub vsemu se zdi, da je spol v zadnjem desetletju postal izpraznjen označevalec z zelo močno politično mobilizacijsko močjo. Po Evropi smo videli proteste proti t. i. teoriji spola, popolnoma izmišljenemu konceptu, ideologiji spola ali t. i. genderizmu. Zanimivo je, da ne le v Vzhodni, temveč tudi v Zahodni Evropi, zdaj pa še drugje po svetu, v Južni Ameriki, Afriki in drugod. To je eden od pojavov, ki ste jih raziskovali v zadnjih letih. Kako si razlagate, da je v Franciji milijon ljudi v organizaciji *Manif Pour Tous* protestiralo proti, konkretno, poroki za vse oziroma istospolnim porokam, vendar so skupine ljudi držale tudi transparente z napisom »stop teoriji spola«, in takšne prizore smo videli tudi drugje po svetu. Zakaj zdaj? Kako razumete to nasprotovanje enakosti? Nasprotovanje je bilo vedno prisotno, vendar se zdi, da smo zdaj priča novemu poglavju.

Kaj bi o tem rekla klasična teorija družbenih gibanj? Da je treba proučiti, ali obstajajo resnične težave, preveriti mobilizacijo virov in politične priložnosti. Mislim, da boste v tem našli nekaj odgovorov. Rekli smo že, da homofobija ni nič novega. Ne vemo, ali je hujša kot prej. Vemo, da je prisotna že dolgo časa, in to ni presenečenje, saj so bile naše družbe v celoti organizirane okoli homofobnih skupin. Biti gej ali lezbijka je bilo kriminalizirano. Ljudje so si težko organizirali življenje tako, da bi lahko živeli dobro. Informacije so skrivali pred njimi, bili so izobčeni in tako naprej. V Franciji so se nasprotniki mobilizirali, na Nizozemskem se niso. Ne gre nujno za to, da so ljudje na Nizozemskem manj homofobni kot v Franciji. Gotovo pa je, da so močne mobilizacijske sile, ki so organizirale te manifestacije v Franciji, mobilizirale vso to nejevoljo, jo dvignile na raven resnega problema, ko ljudem ni treba imeti slabega občutka, če se zaradi njega pritožiš. Veliko analiz je pokazalo, da so v Franciji delovale močne mobilizacijske sile skrajne desnice in ortodoksnega katolicizma, ki so iz tega naredile predstavo. Ali so se pojavile tudi politične priložnosti? Da. Teorija družbenih gibanj pravi, da ni presenetljivo, da so bile najmočnejše manifestacije v državi, ki se ne pogovarja s svojimi državljani, kakršna je Francija. Francozom preostane samo to, da gredo na ulico. Nizozemci lahko ustanovijo

novo politično stranko, ki bo prišla v parlament in opozarjala nase, tudi če bodo njihove zahteve povsem rasistične ali pa radikalne glede socialne pravičnosti, in ljudje imajo nekaj upanja, da se bo morda kaj spremenilo. V Franciji je bilo enako z jedrsko energijo, enako je bilo z raznoraznimi socialnimi vprašanji. Ljudem preostane samo to, da gredo na ulico. Mene to ni presenetilo. Organizirali so se na zelo inovativne načine z uporabo izomorfizma – barve, grafike in slogane so si izposodili od gejevskega in lezbičnega gibanja. Seveda me vse te stvari vedno razjezijo in ne veš, kam se bodo razširile. V ozadju so močne mobilizacijske sile. V političnem ozračju, ki se okorišča z nenehno polarizacijo, se bo to zagotovo le še povečalo. To pa ne spodbuja dialoga med ljudmi.

Danes zjutraj sem spet brala o presenetljivi potezi Irske, ki je s posvetovanji z državljanji in z razpravami z njimi dosegla, da so na referendumu dovolili splav. In to na Irskem, v eni od držav, kjer so menili, da so prebivalci proti splavu. Ko pa so imeli priložnost o tem spregovoriti in razpravljati, se je izkazalo, da niso. V ozračju polarizacije ni možnosti, da bi se pogovarjali in razumeli, kaj kdo v resnici misli. Prihaja do mobilizacije sumov, ki jih imate, ali nezadovoljstva ali dvomov. Ti pa se prenesejo v neposredno politično delovanje, ne da bi ustvarili prostor za mišljenje. Bolj me skrbi to ozračje polarizacije kot pa njene posamične manifestacije in mislim, da rešitev ne bo prišla s povečevanjem polarizacije. Seveda pa je treba proti tem ljudem in takšnim političnim delovanjem ukrepati.

Rad bi povabil vse, ki ste z nami in imate vprašanje, da dvignete virtualno roko ali postavite vprašanje v klepetu ali preprosto začnete govoriti. Prvo vprašanje bo postavila Vlasta Jalušič.

Vlasta Jalušič: Ali se vam ne zdi, da alternativna desnica in gibanja proti teoriji spola zelo učinkovito uporabljajo intersekcionalnost in prevzemajo levičarske strategije, koncepte hegemonije itd.? Ravno sem brala odlično knjigo Angele Nagle *Ubijte vse normalneže*, ki jo imamo tudi v slovenščini, v njej pa avtorica analizira nekatera od teh vprašanj. Nedavno sem se ukvarjala tudi s konceptom krize in prav neverjetno je, kako učinkovito so si desna gibanja prisvojila koncept krize, ki je bil vedno, rekla bi, razsvetljenski, marksistični koncept: ko pride kriza, je priložnost za revolucijo, za spremembe. Zdaj pa imamo tole: kriza je tukaj in moramo jo obvladati. Dobili smo vse možne državne ukrepe, zlasti v povezavi s covidom. Sprašujem se, ali res ne moremo teh strategij in konceptov vzeti nazaj?

Z Davidom Paternottom končujeva članek o strategijah kulturnega marksizma, ki si jih desnica sposoja pri Gramsciju. Najprej diagnosticirajo, kar se jim zdi problem, in problem je, da je levica dosegla kulturno hegemonijo v družbi. Gramsci bi bil zelo zadovoljen, če bi bil še živ, ko bi to videl, vendar pa po mojem mnenju to sploh ni res. Toda to je njihova diagnoza: levica je prevzela kulturo in akademске ustanove ter tako dosegla prevlado v naši družbi. Prognoza, torej poziv k ukrepanju, pa je, naj zdaj desnica prevzame te ustanove in si ponovno pribori hegemonijo v naših družbah. Prej sem že govorila o nizozemskih volitvah in o tem, da na Nizozemskem v glavnem nikoli nismo imeli leve večine. Nikoli nismo bili levo usmerjena država. Imeli smo sredinsko desnico, sredinsko levico, a nikoli leve večine. Glede prejšnjega Romanovega vprašanja pa tole. Trdijo, da ima levica oziroma t. i. bojevniki za socialno pravičnost, kar je eden od njihovih tropov, ki povezuje vse te ljudi – feministke, geje in lezbijke ter transspolne osebe – družbeno hegemonijo. Ali ste že kdaj srečali feministko, ki bi res mislila, da ima hegemonijo nad čemer koli? Na čem bi utemeljili takšno trditev? To preprosto ni res. Enako velja za gejevsko in lezbično ali protirasistično gibanje – kje v Evropi imajo ti ljudje hegemonijo? Nimajo je in pika. Toda ta zgodba je uspešna in zatrjuje, da so njihovi nasprotniki na oblasti, ki jo je treba zdaj ponovno prevzeti. To pa zato, ker nihče nikoli ne podvomi o njihovih predpostavkah. Zato jim uspeva. To ni nič novega. Če pogledam Nizozemsko, so ljudje, kot je Wilders, in ljudje, ki stojijo za Wildersom, na primer Martin Bosma, takšni že od začetka delovanja njihove stranke. Nasprotujejo levi, ki naj bi nadzorovala vse. Če gledamo s perspektive levice, pa to ne drži. Če gledamo s perspektive levice, sem se morala z veliko drugimi zelo potruditi, da smo na univerzah uvedli študij spolov, in to nikakor ni bilo preprosto. To je bil vedno težak boj, ki se lahko vsak trenutek izjalovi. In niti začeli še nismo ustvarjati možnosti za protirasistični boj in dekolonizacijski boj na naši univerzi. Tako da ta njihova trditev sploh ne drži. Res pa je, da jo uporabljajo kot strategijo za doseganje svojih ciljev. To je vizija prihodnosti, v kateri ni več prostora za kritično mišljenje, zato me vpliv te vizije resnično skrbi. In res so iz levičarskega mišljenja ukradli vse, kar se je dalo, in ga popačili, da pomeni nekaj drugega in ga lahko uporabijo za svoje namene. Da, uporabljajo Gramscija, in če pogledate, kaj počne Orbán ... Orbán je napisal magistrsko nalogo o Gramsciju, zato ga zelo dobro pozna. In kaj počne? Prevzema civilno družbo. Dejavno spodbuja lažno civilno družbo, ki jo lahko uporablja za svoje namene. To so zelo, zelo silovite in nevarne vizije. Zdaj bolje razumem tovrstno intersekcionalnost, saj to počne tudi nizozemska radikalna desnica. Če berete njihove spise ali govore, vidite, da trdijo, da so feministke sovražen element, ker tudi one zagovarjajo multikulturalizem oziroma podpirajo pravice migrantov, kar pomeni, da so avantgarda islamske invazije v naši državi. Zato so feministke sovražnice.

Toda morda ne vse feministke. Če berete na primer besedila Katoliške cerkve o teoriji spola, obstajajo tudi »dobre feministke«. Tiste, ki, kot trdijo, ne poskušajo izničiti ženskosti in moškosti. Tiste, ki skušajo vzpostaviti neke vrste odnos med moškimi in ženskami, seveda vse dokler so moški in ženske različni, specifični in tako naprej. Zato je zanimivo, da feminizem na splošno v tem gibanju ni nujno osovražen. Omenili ste že Davida Paterotta. Eno od najnovjših besedil, ki sta jih napisala skupaj, je o ogroženi politologiji v Evropi, pri čemer ste proučevali, kaj se zaradi vseh teh gibanj dogaja na ravni univerz in pri znanstvenikih po Evropi. Kakšne so vaše ugotovitve? Kaj se dogaja? Koliko znanstvenikov v Evropi je ogroženih?

To je težko reči, vendar je nevarnost resnična. To je del te vizije, o kateri sem govorila. Univerze so pomembne in zato nasprotniki poskušajo vzpostaviti alternativne prostore za ustvarjanje znanja, kot je to storil Steve Bannon v neki italijanski vasi, ki mu je nato vendarle preprečila ustanovitev univerze. Vendar se s takšnimi dejavnostmi ukvarjajo vsi elementi skrajne desnice. Gospod Baudet iz Foruma za demokracijo na Nizozemskem, ene od naših groznil, skrajno desnih strank, organizira poletne šole. In znanje o odnosih med spoloma, ki ga v teh šolah prenašajo, v veliki meri temelji na tem, da so moški in ženske različni in se dopolnjujejo. Zdaj ko so močni tudi v parlamentu, smo doživeli še osebne napade, ki jih izvajajo nevidni sovražniki zlasti znanstvenikov na področju migracij, ki jim na vhodna vrata lepijo nalepke organizacije Vizier op links (Levica na muhi). Pomeni pa: »Vemo, kje živite.« Spomnite se Budimpešte, kjer so judovski znanstveniki na svojih vratih našli podobne nalepke. Tega ne počne Orbán. Tega ne počnejo politične stranke ali vlada, ampak s svojim delovanjem to legitimizirajo. Ljudje tega zagotovo ne jemljejo dovolj resno. Če ste rektor ali dekan na univerzi, bi morda morali razmisliti, kako lahko zaščitite svoje ljudi. Kajti stanje je prav gotovo resno. *European Political Science Association* je včeraj [7. 4. 2021, op. a.] objavila, da pripravlja program za ogrožene znanstvenike, in mislim, da je to potrebno. Tako se vse skupaj začne. Vse to je treba jemati resno. Začne se tudi z mladimi študenti, ki se nekako čutijo povezane z Baudetom in motijo predavanja o študijah spolov in podobno. Vedno imaš lahko drugačno mnenje in postavljaš vprašanja, vendar je treba ohraniti spoštovanje in ne smeš ogrožati drugih. To ni zelo resno vsepovsod, vendar gre vsekakor za trend. In če vidite, da vlade že napadajo univerze, če vidite to, kar so doživeli poljski kolegi, ko so na seznam resnih revij, ki vam lahko prinesejo točke, če v njih objavite svoje prispevke, dodali vse mogoče obskurne, katoliške, teološke revije. Takrat ne morete storiti ničesar. Na to odločitev se lahko odzovete in rečete, da to sploh ni resna revija, ampak je namenjena le tistim, ki v njej objavljajo. Trudim se, da bi moja univerza uvidela ta problem, vendar mislim, da do zdaj nisem bila uspešna.

Ko že ravno omenjate rektorje ... Kot veste, imamo prihodnji teden rektor-ske volitve in zanimivo je, da je zaradi nekaterih dogodkov, ki so se zgodili v zadnjem letu na Univerzi v Ljubljani, ena od tem tudi enakost spolov. Kaj lahko glede na vaše izkušnje za enakost spolov stori dobra rektorjeva ekipa? Morda lahko to povežete še z drugim vprašanjem, in sicer z načrti za enakost spolov, ki se zdaj sprejemajo po vsej Evropi, saj Evropska komisija zahteva oziroma bo v kratkem zahtevala, da mora institucija, ki zaprosi za sredstva v okviru sheme Horizon Europe, sprejeti načrt za enakost spolov. Gre za izrazit pristop od zgoraj navzdol, ki lahko privede do dobrih rezultatov, lahko pa tudi zgolj do lepih načrtov za enakost spolov na papirju, ki pa ne bodo imeli pravih posledic.

Če začnem na koncu ... Morda se res zdi, da gre za pristop od zgoraj navzdol, vendar ni tako, saj temelji tudi na nizozemski Organizaciji za ženske študije in evropski Organizaciji za ženske študije, ki sta že v devetdesetih predložili priporočila za evropski raziskovalni program. Torej so že od spodaj ves ta čas zahtevali, da se takšne stvari izvajajo. Zdaj to končno počnejo, v tem smislu je to od zgoraj navzdol, vendar so to spodbudile zahteve, prošnje in zahteve, ki so prišle od spodaj. Moja kolegica Anna van der Vleuten ima za to zelo dober koncept. Reče se mu klešče. To je načrt za enakost spolov. Sam ne spremeni ničesar, če pa mu dodamo pritisk iz okolja, lahko nekaj stisne. Brez tega pritiska nima nobene moči. Če naj torej rektor kaj stori, mora najprej imeti tak načrt, in vem, da ga imate. Vem celo, kakšen je. Toda potreben je tudi pritisk ljudi. O vsem možnem – o spolnem nadlegovanju, o imenovanju ljudi, o prostoru za raziskovanje spolov – zelo veliko je tega, kar lahko tak načrt vključuje. Če pa ni tega pritiska, se nič ne bo zgodilo.

S svoje univerze vem, da je že samo zaradi tega dejstva zdaj potreben načrt za enakost spolov. Žal smo porabili preveč denarja za najmanjše ljudi, ki so nam pomagali pri pisanju predlogov, in samo sanjamo lahko o številu študij, ki bi jih lahko izvedli s tem denarjem. To je torej izboljšalo status študij spolov na moji univerzi. Vodilni iz čisto pragmatičnih razlogov menijo, da je ta evropska zadeva pomembna, tako da je treba nekaj postoriti. In smo se ponudili za pomoč. Tukaj je osnutek, to so teme, ki jih je treba brez dvoma vključiti. Na tej točki vas bodo poslušali. Česar niso počeli nikoli prej. Že v devetdesetih sva s kolegico Yvonne Benschop napisali načrt za enakost spolov za našo fakulteto. Zahtevali sva brezplačne higienske izdelke v ženskih straniščih. To sva vključili kot trik, da bi ugotovili, ali so dokument sploh prebrali in ali si bo kdo upal zastaviti kakšno vprašanje o tem. Nikoli nisva izvedeli, ali so ga zares prebrali v celoti, saj nihče ni postavil nobenega vprašanja o tem. To pa tudi pomeni, da v naših straniščih še

vedno ni brezplačnih higienskih pripomočkov. To tudi pomeni, da imamo v naši novi stavbi še vedno stranišča, ločena po spolu. Ko jih o tem povprašam, so zelo jezni, saj imajo tako čudovito stavbo, zdaj pa jo nekdo kritizira. Ah, ta stranišča ... Tu delajo transspolne osebe, zato bi bilo morda dobro, če v vaših presnetih straniščih ne bi bilo strogega ločevanja po spolu. Ker ste jih na novo gradili, bi jih lahko zgradili drugače. Kako, da tega ne veste?

Zato ne pozabite na klešče. Rektorji bi se lahko zgledovali po zboru državljanov, tako da bi povezali ljudi z različnimi stališči in idejami o tem, kako pomemben je spol in ali je v Sloveniji pomembno še kaj drugega. Nato povabite strokovnjake, naj se z njimi pogovorijo, da bodo lahko določili, kaj bi moralo biti v tem načrtu, kaj bi moralo imeti v tem načrtu prednost, kaj bi bilo mogoče doseči v naslednjih treh letih ali kaj podobnega. To bi bilo pozitivno, saj bi bil ta proces že sam po sebi pozitiven. Kajti cilj doseganja enakosti spolov bo zahteval nekaj časa, rektor pa je na položaju – kako dolgo?

Štiri leta. Slišali pa smo, da je projekt sam po sebi utopičen, če citiram neko Mieke Verloo ...

Resnično mislim, da lahko na relativno majhni univerzi, kot ste vi, pridete do neke rešitve. Zgledujete se lahko po dveh bruseljskih univerzah, ki sta po mojem mnenju zelo dobri v tem, kar počneta. Dveh v Bruslju, ki naj se ne bi pogovarjali med seboj, flamski in frankofonski, vendar sodelujeta. In se politično opredeljujeta. Da, nekaj se da postoriti.

Ima še kdo kakšno vprašanje ali komentar, preden zaključimo? Oziroma kakšno misel ali idejo?

Otto Gerdina: Jaz imam vprašanje. Najprej bi se vam rad zahvalil za krasno razpravo o interseksionalnosti. Vendar pa je moje vprašanje povezano z vašo metodo, s kritično analizo okvirov, ki ste jo razvili pri analizi političnih okvirov. Ali menite, da bi jo lahko uporabili tudi za proučevanje okvirov novic, zlasti tistih, ki obravnavajo družbena vprašanja? In ali imate kakšne pomisleke glede tega?

Večino elementov kritične analize okvirov smo si izposodili iz teorije družbenih gibanj. Poznamo družbena gibanja: obstaja problem in nekaj želijo storiti v zvezi z njim. Tam je dimenzija diagnoze in prognoze zelo jasna. Pri oblikovanju politik je enako, saj so politike v bistvu nekaj, kar je treba storiti, in običajno

se sklicujejo na neki problem, ki naj bi ga reševale. In na ljudi, ki naj bi pri tem sodelovali. Če torej to metodo uporabimo za okvire novic, se moramo vprašati, kaj je po vašem mnenju novica? Če namreč uporabite kritično analizo okvirov, vam bo povedala nekaj o tem, kakšna so stališča novic o nekem problemu. In na koga to vpliva? Kdo to povzroča? Kako bi težavo lahko rešili? Kdo bi moral kaj storiti v zvezi s tem in zakaj bi to delovalo? Kdo so ljudje, ki so dejansko pomembni? Vse je odvisno od vašega vprašanja. Rens Vliegthart in Conny Roggeband sta denimo uporabila osnovne zamisli te metode in opravila nekaj zelo dobrega dela. Tudi raziskovalci družbenih gibanj so uporabili veliko podatkov iz novic, da bi ugotovili, kaj se pojavlja v njih. Kaj je problem? Če torej to primerjate s stališči določenega gibanja ali s prevladujočim stališčem v družbi, potem bo to smiselno, vendar je vse odvisno od tega, kaj bi radi vedeli.

Skupaj smo že dobro uro in pol in počasi moramo zaključiti. Mieke Verloo, najlepša hvala, ker ste si vzeli čas in z nami delili svoje poglede in razlage trenutnih razmer, ki niso preveč optimistične, vendar se vam kljub temu zahvaljujem za to iskrico, da ne smemo obupati in da je treba nadaljevati delo tako v raziskovalnem kot tudi aktivističnem smislu v smeri utopičnega cilja. Najlepša hvala! Hvala tudi vsem, ki ste se nam na tem pogovoru pridružili.

Vsem se zahvaljujem. In seveda me zdaj zelo zanima, kaj počnete vi. Žal ne moremo na kavo, da bi vas lahko povprašala ... Morda pa lahko kaj takega organiziramo kdaj drugič, ko boste napisali eno stran o tem, s čim se ukvarjate, nato pa se bomo o tem pogovarjali. Do takrat pa vam želim veliko sreče. Nekoč bom spet prišla v Ljubljano in uživala v tem čudovitem mestu, dobri hrani in prijaznih ljudeh. Vmes pa se zabavajte, ne pozabite tega. Obenem pa nenehno razmišljajte.